

Нечипорук Г. Ю.,

здобувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ****CONTENTS OF THE CONSTITUTIONAL LAW TO APPLY
TO THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

Статтю присвячено виділенню елементів змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини. Встановлено, що у змісті конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини з індивідуальною заявою саме можливості активних дій уповноваженої сторони правовідносин належить провідна роль. Виділено такі елементи змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини: 1) кожного уповноваженого суб'єкта – будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з держав-учасниць Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод порушення прав, викладених у ній або протоколах до неї, звертатися з індивідуальними заявами до Європейського суду з прав людини; 2) отримувати від зобов'язаного суб'єкта – Європейського суду з прав людини – повідомлення, сповіщення та виклики; 3) вимагати застосування тимчасових заходів, які слід вжити в інтересах сторін або в інтересах належного провадження у справі; 4) вимагати обмеження доступу громадськості до документа чи будь-якої його частини, що надійшли до канцелярії Європейського суду з прав людини у зв'язку із заявою, а також закриття доступу громадськості до всіх документів; 5) бути представленим в Європейському суді з прав людини у ролі заявника; 6) брати участь у письмовому змагальному процесі; 7) вимагати об'єднання та одночасного розгляду індивідуальних заяв; 8) вимагати поновлення заяви в реєстрі справ Європейського суду з прав людини; 9) вимагати передання справи до Великої палати Європейського суду з прав людини; 10) не розкривати свою особу перед громадськістю; 11) подавати письмові зауваження по суті; 12) вимагати відкритих слухань у справі або забезпечення закритості слухання; 13) дружнього врегулювання спору; 14) отримати вмотивоване рішення Європейського суду з прав людини; 15) вимагати виконання рішення Європейського суду з прав людини; 16) вимагати тлумачення рішення Європейського суду з прав людини; 17) вимагати перегляду рішення Європейського суду з прав людини в разі виявлення факту, який за своїм характером міг би мати вирішальне значення і який у той час, коли проголошувалося судове рішення, був невідомий Європейському суду з прав людини і підставно не міг бути відомий стороні; 18) вимагати виправлення помилок в ухвалах і рішеннях Європейського суду з прав людини; 19) вимагати застосування заходів міжнародного впливу до держави-відповідача.

Ключові слова: права людини і громадянина, Європейський суд із прав людини, зміст суб'єктивного юридичного права, конституційне право на звернення до Європейського суду з прав людини.

The article focuses on the elements of the content of the constitutional right to apply to the European Court of Human Rights. It is established that in the content of the constitutional right to appeal to the European Court of Human Rights with an individual statement, it is the possibility of active action of the authorized party of legal relations that plays a leading role. The following elements of the content of the constitutional right to apply to the European Court of Human Rights are highlighted: 1) each authorized entity – any person, non-governmental organization or group of persons who consider themselves to be victims of an admission by one of the States Parties to the Convention on Human Rights and the fundamental freedoms of violation of the rights set out therein or the protocols thereto, to make individual statements to the European Court of Human Rights; 2) Receive notifications, notices and challenges from the obliged entity – the European Court of Human Rights; 3) require the application of interim measures to be taken in the interests of the parties or in the interests of due process; 4) demand that public access to a document or any part of it that has been submitted to the Office of the European Court of Human Rights in connection with the application be restricted, and that public access to all documents be closed; 5) to be represented in the European Court of Human Rights as an applicant; 6) participate in the written competition process; 7) require association and concurrent consideration of individual applications; 8) request renewal of the application in the register of cases of the European Court of Human Rights; 9) request that the case be referred to the Grand Chamber of the European Court of Human Rights; 10) not to disclose his identity to the public; 11) submit written comments on the merits; 12) require open hearings in the case or ensure the hearing is closed; 13) amicable settlement of the dispute; 14) obtain a reasoned decision of the European Court of Human Rights; 15) demand the enforcement of the judgment of the European Court of Human Rights; 16) require interpretation of the decision of the European Court of Human Rights; 17) request a review of the decision of the European Court of Human Rights in the event of a finding of a fact which could be decisive in nature and which, at the time the judgment was pronounced, was unknown to the European Court of Human Rights and could not reasonably have been known to the party; 18) to demand a correction of errors in the decisions and decisions of the European Court of Human Rights; 19) require the application of measures of international influence to the respondent State.

Key words: human and civil rights, European Court of Human Rights, content of subjective legal rights, constitutional right to appeal to the European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Питання змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини є одним із найбільш дискусійних у науці конституційного права. Загальновідомо: суб'єктивне право виступає як можливість певної поведінки уповноваженої особи – носія цього суб'єктивного права. «Ця можливість забезпечується нормами

об'єктивного права, а також обов'язками інших осіб. Обов'язки, які кореспондують суб'єктивному праву, можуть бути в разі необхідності примусово здійснені за допомогою механізму державного примусу. Можливість певної поведінки означає, що уповноважений може в межах цього суб'єктивного права поводитись певним чином, самостійно обирати

законні засоби, шляхи і способи досягнення мети, задоволення своїх інтересів, потреб, користуватися соціальними благами, претендувати на дії (як засіб) інших осіб і т.ін. На все це він уповноважується законом саме завдяки наділенню його суб'єктивним правом. Будь-яке суб'єктивне право ставить особу, котра наділена ним, в таке становище, за якого вона може юридично діяти у своїх власних інтересах, і закон буде на її боці, якщо ці інтереси не суперечать суспільним [1, с. 134; 2].

Теоретичної і практичної значущості це питання набирає в контексті закріплення в Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод такого критерію прийнятності індивідуальної заяви Європейським судом із прав людини, як заподіяння суттєвої шкоди заявнику, виконання Україною пілотних рішень Європейського суду з прав людини тощо.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Під час проведення наукових досліджень питання змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини у своїх дослідженнях підіймали М. Баймуратов, Д. Белов, Ю. Бисага, Л. Дешко, О. Пушкіна та інші вчені. Однак після набрання чинності Протоколів 14 та 16 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [3], винесення Європейським судом із прав людини рішення у справі «Бурмич проти України» [4] комплексні дослідження з цього питання не проводились.

Мета статті – виділити елементи змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 55 Конституції України право на звернення до Європейського суду з прав людини як до міжнародної судової установи гарантовано кожному: і фізичним особам, і юридичним особам. Згідно зі ст. 34 Конвенції подавати заяви до Європейського суду з прав людини може будь-яка особа, неурядова організація або група осіб.

Отже, уповноваженими особами є фізичні та юридичні особи.

Також звертається до Європейського суду з прав людини може група осіб. Наголосимо, що не мають права на звернення до Європейського суду з прав людини особи, наділені публічно-владними повноваженнями. Відповідно до правила 36 Регламенту Європейського суду з прав людини (далі – Регламент) «особа, неурядова організація або група осіб може – особисто або через представника – попередньо подати заяву згідно зі статтею 34 Конвенції» [5]. Згідно з правилом 46 Регламенту на прохання сторін або на власний розсуд палата може видати наказ про об'єднання двох чи більше заяв. Після консультацій зі сторонами голова палати може видати наказ про те, щоб провадження за заявами, переданими до тієї самої палати, проводилися одночасно, незалежно від винесення палатою ухвали про об'єднання заяв [5].

Тож елементом змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини є право кожного уповноваженого суб'єкта – будь-

якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод порушення прав, викладених у ній або протоколах до неї, – звертатися з індивідуальними заявами до Європейського суду з прав людини.

Можливості певної поведінки уповноваженої особи кореспондує необхідність здійснення певної поведінки або утримання від неї з боку іншої сторони правовідносин, зокрема держави, а також Європейського суду з прав людини.

Відповідно до ст. 34 Конвенції, правил 33, 44, 54-1 Регламенту елементами змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини є отримувати від зобов'язаного суб'єкта – Європейського суду з прав людини – повідомлення, сповіщення та виклики, а також вимагати застосування тимчасових заходів, які слід вжити в інтересах сторін або в інтересах належного провадження у справі, а також вимагати обмеження доступу громадськості до документа чи будь-якої його частини, що надійшли до канцелярії Європейського суду з прав людини у зв'язку із заявою, а також закриття доступу громадськості до всіх документів. Також елементами змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини є право бути представленим в Європейському суді з прав людини в ролі заявника та право брати участь у письмовому змагальному процесі.

Регламентом також встановлено правила щодо дружнього врегулювання. Як приклад, у 2005 році було підписано з метою дружнього врегулювання у справі «Гонгадзе проти України» [6], що розглядалась Європейським судом із прав людини, Декларацію про дружнє врегулювання. В Декларації Уряд України визнав, що «неналежне розслідування обставин цієї справи, як-от заяв про загрозу життю, подальше зникнення та вбивство, становить порушення статей 2, 3 і 13 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, беручи до уваги біль і страждання, спричинені заявниці та її родині» [7].

Отже, елементом змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини є право на дружнє врегулювання спору.

Слухання в Європейському суді з прав людини є відкритими. Відповідно до правила 63 Регламенту «...з огляду на виняткові обставини <...> палата – з власної ініціативи або на прохання сторони чи іншої заінтересованої особи – не вирішить інакше. Преса та відвідувачі можуть не допускатися в зал засідань протягом усього слухання або якоїсь його частини в інтересах збереження моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх чи захист приватного життя сторін, чи в разі крайньої необхідності, якщо, на думку голови, в особливих випадках публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. У клопотанні про забезпечення закритості слухання <...> має бути наведено відповідні причини

і зазначено, чи це стосується всього слухання чи лише його частини» [5].

Правилом 72 Регламенту Європейського суду з прав людини передбачено відмову палати від юрисдикції на користь Великої палати. Рішення Європейського суду з прав людини підписуються головою палати і секретарем. Рішення проголошується головою палати або, за його дорученням, іншим суддею у відкритому слуханні. Довірені особи та представники сторін мають бути вчасно повідомлені про дату цього слухання. Інакше проголошенням рішення вважатиметься повідомлення. Рішення передається до Комітету міністрів. Секретар надсилає завірених копії сторонам, Генеральному секретареві Ради Європи, третій стороні чи іншій безпосередньо заінтересованій особі. Оригінал, належним чином підписаний та скріплений печаткою, здається на зберігання до архіву Суду (правило 77 Регламенту). Остаточні рішення Суду публікуються в належній формі [5].

Сторона може подати клопотання з приводу тлумачення судового рішення впродовж одного року після проголошення цього рішення. Наприклад, у рішенні в справі «Кантоні проти Франції» Європейський суд із прав людини зазначив: «Функція здійснення правосуддя, закріплена за судами, полягає саме в подоланні сумнівів щодо тлумачення, що залишаються (*mutatis mutandis*, вищенаведене рішення у справі «Кантоні проти Франції» [8]).

Відповідно до правила 80 Регламенту елементом змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини є вимагати перегляду рішення Європейського суду з прав людини в разі виявлення факту, який за своїм характером міг би мати вирішальне значення і який у той час, коли проголошувалося судове рішення, був невідомий Європейському суду з прав людини і підставно не міг бути відомий стороні. Незалежно від положень щодо перегляду судових рішень і поновлення заяв у реєстрі справ Суд може з власної ініціативи або за клопотанням сторони, поданим протягом одного місяця від дати проголошення ухвали або судового рішення, виправити описки, неточності в підрахунках чи явні помилки [5].

Отже, елементом змісту конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини є вимагати виправлення помилок в ухвалях і рішеннях Європейського суду з прав людини.

Що ж до страсбурзького механізму захисту прав людини, то його привести в дію можна лише завдяки активній поведінці суб'єкта, шляхом реалізації суб'єктивного права на звернення до Європейського суду з прав людини, передбаченого ч. 4 ст. 55 Конституції України та ст. 34 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод.

Наприклад, у 2018 році Європейським судом було ухвалено 95 рішень у справах проти України. За результатами розгляду справ Європейський суд постановив 1 рішення, у якому констатував відсутність порушень Урядом України положень Конвенції, 1 рішення про схвалення умов односторонньої декларації, 91 рішення щодо суті скарг, з яких

у 10 рішеннях Європейським судом було встановлено відсутність ознак одного чи декількох стверджуваних заявниками порушень Конвенції, у 34 рішеннях скарги заявників було визнано частково неприйнятними та у 8 рішеннях Європейський суд констатував порушення положень Конвенції, однак не присудив заявникам виплату відшкодування [9].

Беручи до уваги зауваження Уряду України, Європейський суд виніс 28 ухвал щодо неприйнятності заяв і 33 ухвали про вилучення справ із реєстру справ Європейського суду, оскільки з різних підстав Європейський суд дійшов висновку, що заявники не мали наміру надалі підтримувати свої заяви в Європейському суді [9].

Л. Дешко слушно зазначає: «Можлива або дозволена поведінка уповноваженого завжди спирається на відповідний обов'язок протилежної сторони, тобто на належну, юридично необхідну поведінку зобов'язаної особи або осіб. Без цього суб'єктивне право неможливе. Там, де є суб'єктивне право, завжди і з необхідністю присутній юридичний обов'язок як його протилежний полюс. Так само, як не можна сутність суб'єктивного права зводити до «можливості примусити», так, з іншого боку, не можна і недооцінювати цієї можливості [10–12]. Щодо конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини, то такий обов'язок, як «не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права», покладається на державу.

На Європейський суд із прав людини покладається обов'язок із прийняття індивідуальних заяв і розгляду справи. На Комітет Міністрів Ради Європи покладається обов'язок із нагляду за виконанням рішення Європейського суду з прав людини.

Л. Дешко виокремлює і можливість використання у разі необхідності механізму міжнародного захисту конвенційних прав і свобод, яка пов'язана із застосуванням заходів міжнародного впливу до держави-відповідача, порушника конвенційних прав і свобод людини [13]. «Зазначеній можливості уповноваженої сторони кореспондує юридичний обов'язок зобов'язаної сторони, який полягає у необхідності держави-відповідача нести юридичну відповідальність. <...> йдеться саме про механізм міжнародного впливу, передбачений міжнародними договорами України, але в жодному разі не про механізм міжнародного примусу, оскільки він застосовується лише до фізичних осіб, які скоїли злочини проти миру та людяності. Тож зрозуміло, що об'єктом такого примусу держава бути не може. Що ж до заходів міжнародного впливу, то вони в жодному разі не повинні посягати на суверенітет держави-відповідача, хоча остання й визнає примусову юрисдикцію Суду», – підкреслює вчена [14].

Отже, зміст конституційного права на звернення до Європейського суду з прав людини не можна вичерпати якою-небудь однією можливістю. Зміст становить система таких можливостей. При цьому вони тісно взаємозв'язані між собою.

Висновки. Виділено такі елементи змісту конституційного права на звернення до Європейського

суду з прав людини: 1) кожного уповноваженого суб'єкта – будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод порушення прав, викладених у ній або протоколах до неї, звертатися з індивідуальними заявами до Європейського суду з прав людини; 2) отримувати від зобов'язаного суб'єкта – Європейського суду з прав людини – повідомлення, сповіщення та виклики; 3) вимагати застосування тимчасових заходів, які слід вжити в інтересах сторін або в інтересах належного провадження у справі; 4) вимагати обмеження доступу громадськості до документа чи будь-якої його частини, що надійшли до канцелярії Європейського суду з прав людини у зв'язку із заявою, а також закриття доступу громадськості до всіх документів; 5) бути представленим в Європейському суді з прав людини в ролі заявника; 6) брати участь у письмовому змагальному процесі; 7) вимагати об'єднання та одночасний розгляд індивідуальних заяв; 8) вима-

гати поновлення заяви в реєстрі справ Європейського суду з прав людини; 9) вимагати передання справи до Великої палати Європейського суду з прав людини; 10) не розкривати свою особу перед громадськістю; 11) подавати письмові зауваження по суті; 12) вимагати відкритих слухань у справі або забезпечення закритості слухання; 13) дружнього врегулювання спору; 14) отримати вмотивоване рішення Європейського суду з прав людини; 15) вимагати виконання рішення Європейського суду з прав людини; 16) вимагати тлумачення рішення Європейського суду з прав людини; 17) вимагати перегляду рішення Європейського суду з прав людини в разі виявлення факту, який за своїм характером міг би мати вирішальне значення і який у той час, коли проголошувалося судове рішення, був невідомий Європейському суду з прав людини і підставно не міг бути відомий стороні; 18) вимагати виправлення помилок в ухвалах і рішеннях Європейського суду з прав людини; 19) вимагати застосування заходів міжнародного впливу до держави-відповідача.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Deshko L. Domestic remedies that have to be exhausted in Ukraine when everyone applying to international judicial institutions or to the relevant bodies of international organizations. *Вестник Пермского университета*. 2014. №1. С. 332–336.
2. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій : монографія. *Ужгород*, 2016. 486 с.
3. Конвенція про захист прав людини і основних свобод від 4 жовтня 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. №13. С. 270–302.
4. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Бурмич проти України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
5. Регламент Європейського суду з прав людини від 1 листопада 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067.
6. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Гонгадзе проти України» від 8 листопада 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420.
7. Про дружнє врегулювання у справі в Європейському суді з прав людини : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 травня 2005 р. №169-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/17371955>.
8. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Cantoni v. France». *Reports of Judgments and Decisions*. 1996-V.
9. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2018 році. URL: <http://terjust.gov.ua/wp-content/uploads/2016/05/zvit-2018.pdf>.
10. Дешко Л.М. Виконання рішень національних судів: принципи Європейського суду з прав людини. *Публічне право*. 2012. №4. С. 167–173.
11. Deshko L. European Standards of Human Rights: Course book. Donetsk: Modern Printing (Suchasny Drook). 2013. 142 p.
12. Deshko L. The principle of “de minimis non curat praetor” in International Law. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. №4. С. 5–15.
13. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Київ, 2017. 479 с.
14. Deshko L. Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*. 2018. № 24 (83). P. 84–103.